

Τα δάκρυα του Λένιν

Ολο το άτομο του, όχι μόνον το πρόσωπο, πρόδιδε τέτοια θλίψη που κανείς δεν τολμούσε να τον χαιρετήσει με μία κίνηση του κεφαλιού. Ήταν φανερό ότι επιθυμούσε να μείνει μόνος με την τραγωδία του. Έδινε την εντύπωση ότι είχε μι-κρύνει το καπέλο του έκρυβε το πρόσωπο και τα μάτια του σαν να είχαν εξαφανιστεί μέσα στα δάκρυα που συγκρατούσε με πόνο.»⁽¹⁾

«Ήταν τόσο δυσάρεστο, που, μα το θεό, ώρες ώρες μου φαινόταν πως θα με πάρουν τα κλάματα.... Όταν ακολουθείς κηδεία, ευκολότερα σε παίρνουν τα κλάματα τη στιγμή ακριβώς που αρχίζουν να λένε λόγια συμπόνοιας, απόγνωσης...»⁽²⁾

Τό πρώτο απόσπασμα αναφέρεται στην κηδεία της Ινέσα Αρμάν που έγινε στη Μόσχα το 1921, αρκετούς μήνες ύστερα από το θάνατο της στον Καύκασο. Το από-σπασμα του Λένιν αντίθετα αναφέρεται στις συναντήσεις που είχε ο ίδιος στη Γε-νεύη με τον Ποτρεσώφ (Αρσένιεφ) απ' την μια, και τον Πλεχάνωφ, τον Άξελροντ και την Βέρα Ζασούλιτς απ' την άλλη, για να συμφωνήσουν γύρω από την έκδοση του περιοδικού «Ισκρα» («Σπίθα»). Εξ αιτίας των διαφωνιών που παρουσιάστηκαν κατά τη διάρκεια των συζητήσεων με τον Πλεχάνωφ, ο Λένιν και ο Ποτρεσώφ απο-φάσισαν να τις διακόψουν. Ο Άξελροντ προσπαθούσε να αποτρέψει αυτόν τον κίνδυ-νο. Και οι τρεις επισκέφτηκαν την Βέρα Ζασούλιτς: «Δεν θα λησμονήσω ποτέ την ψυχική κατάσταση και των τριών όταν θγαίναμε: Λες και πάμε σε κηδεία; είπα μέσα μου. Και πραγματικά, πηγαίναμε σαν σε κηδεία, χωρίς να μιλάμε, με το κεφάλι κατε-θασμένο, ολότελα καταβλημένοι από το παράλογο, το εξωφρενικό, το ανόητο της ζημιάς.»⁽³⁾

Και στις δυο περιπτώσεις κάτι το πολύ αγαπητό στον Λένιν πέθανε. Στην πρώτη περίπτωση δεν χωράει αμφιβολία: πρόκειται για την γυναίκα που αγαπούσε, θύμα του τύφου. Στην δεύτερη αντίθετα, η κατάσταση μας παρουσιάζεται πολύ πιο συγκεχυμένη ποιανού είναι η κηδεία, ποιος είναι ο νεκρός, ποιος, ή ποιο πράγμα, τον σκότωσε;

Σύμφωνα με το άρθρο αυτό – και τη λογική – η «ζημιά» στην οποία αναφέρεται ο Λένιν είναι η ματαιώση της έκδοσης της «Ίσκρα». «Ήταν πραγματικό δράμα, ολοκληρωτική ρήξη με αυτό που χρόνια ολόκληρα το λάτρευα σαν αγαπημένο παιδί, μ' αυτό με το οποίο σύνδεα αδιάρρηχτα όλο το έργο της ζωής μου».⁽⁴⁾ Πρόκειται λοιπόν για έναν γιο που, στις προθέσεις του Λένιν, πρέπει με την σειρά του να γεννήσει το κόμμα. Ή μάλλον είναι ήδη το έμβρυο, το κύτταρο του ίδιου του κόμματος–αντικείμενο του πόθου του Λένιν⁽⁵⁾. Αλλά ύστερα από την αποτυχία των συζητήσεων με τον Πλεχάνωφ: «Αντίο περιδοικό! Τα παρατάμε όλα και φεύγουμε για τη Ρωσία, εκεί θα στρώσουμε τη δουλειά από την αρχή και θα περιοριστούμε στην εφημερίδα.»⁽⁶⁾

Κι ο Πλεχάνωφ, ο Πλεχάνωφ που θεωρούνταν τότε ο πατέρας του ρωσικού μαρξισμού, ποιον ρόλο έπρεπε να παίζει στο σχέδιο αυτό του Λένιν; Έναν πατρικό ρόλο φυσικά, αλλά σαν θετός, «ιδεολογικός» πατέρας. «Εμείς παλιότερα σκεφτόμασταν πάντα έτσι: συντάχτες θα είμαστε εμείς και αυτοί άμεσοι συνεργάτες. Εγώ πρότεινα να θάλουμε το ζήτημα έτσι κι επίσημα από την αρχή αρχή (ακόμα από την Ρωσία), ο Αρσένιεφ πρότεινε να μη το θάλουμε επίσημα, αλλά να ενεργήσουμε καλύτερα με το «καλό» (πράγμα που θάχε, λέει, το ίδιο αποτέλεσμα)– εγώ συμφώνησα. Και οι δυο όμως συμφωνούσαμε ότι συντάχτες πρέπει να είμαστε εμείς, τόσο γιατί οι 'γέροι' είναι στο έπακρο αδιάλλαχτοι όσο και γιατί αυτοί δεν μπορούν να κάνουν με τάξη την χαμάλικη και βαριά δουλειά της σύνταξης: μόνον αυτοί οι λόγιοι ήταν για μας εκείνοι που έκριναν το ζήτημα, όσο για την ιδεολογική καθοδήγηση τους την αποδεχόμασταν πολύ πρόθυμα.»⁽⁷⁾

Οι προφάσεις «είναι στο έπακρο αδιάλλαχτοι», «δεν μπορούν να κάνουν με τάξη την χαμάλικη και βαριά δουλειά της σύνταξης»– φαίνονται αδύναμες. Αλλά η λέξη «γέροι» (παρόλα τα εισαγωγικά που πιο πέρα στο ίδιο κείμενο θα γίνουν οι γέροι *toi court*, μας λέει πολύ περισσότερα. Όπως επίσης γεμάτο νόημα είναι εκείνο το «αυτοί» που απομακρύνει κι εξατμίζει το πρόσωπο του Πλεχάνωφ, ιδεατό και πραγματικό συνομιλητή όλου του σχεδίου του Λένιν.

Οι γέροι λοιπόν. Ο Πλεχάνωφ το 1900 είναι σαραντατεσσάρων ετών, ο Λένιν τριάντα. Σ' ένα σημείο, αλλά μόνον σ' ένα, ο Λένιν φαίνεται να το καταλαβαίνει: αναφέρεται στον εαυτό του και στους συντρόφους του σαν «μικρότερα αδέρφια», ή τουλάχιστον αναφέρει την επιθυμία τους να θεωρηθούν τέτοιοι από μέρους του «παλιότερου συντρόφου»⁽⁸⁾. Η αναφορά αυτή είναι βέβαια διφορούμενη και πολυδιάστατη: στο κόμμα, είναι γνωστό, όλοι είναι αδέρφια μεταξύ τους. Αλλά εμείς ξέρουμε ότι ένας μεγαλύτερος αδελφός μπορεί να παίζει και τον ρόλο του θετού πατέρα. Και ο Αλέξανδρος, ο μεγαλύτερος αδελφός του Λένιν (άρα ο κύριος υποψήφιος να παίζει αυτόν τον ρόλο), είχε απαχρονιστεί από την αστυνομία του Τσάρου όταν ο Βλαντιμίρ ήταν δεκαεπτά ετών...

Η εικόνα, που σ' αυτό το κείμενο ο Λένιν οικοδομεί για τον Πλεχάνωφ, ανταποκρίνεται σ' εκείνη ενός μεγαλύτερου αδελφού, και ταυτόχρονα σ' εκείνη ενός ιδεώδους πατέρα, απ' τον οποίο ο Λένιν ελπίζει να αναγνωριστεί σαν, επίσης ιδεώδης, γιος. Οι εκφράσεις που ο ίδιος χρησιμοποιεί για να περιγράψει αυτήν την φανταστική σχέση με τον Πλεχάνωφ ανήκουν στον χώρο του έρωτα. Ενός έρωτα που, στην

στάση του Λένιν, διακρίνονται όλα τα χαρακτηριστικά της εξάρτησης: «Οι νεώτεροι σύντροφοι από την μεγάλη τους αγάπη στον παλιότερο τον 'κρατούσαν στα χέρια'... εμείς παλιότερα ήμασταν ερωτευμένοι με τον Πλεχάνωφ: αν δεν ήταν αυτός ο έρωτας... Και η ερωτευμένη νεότης παίρνει από το αντικείμενο της αγάπης της ένα πικρό μάθημα... ήμασταν κ' οι δυο μας ερωτευμένοι με τον Πλεχάνωφ και, σαν αγαπημένο πρόσωπο, του τα συγχωρούσαμε όλα, κλείναμε τα μάτια μπρος σ' όλες του τις αδυναμίες, βάζαμε όλα μας τα δυνατά για να πείσουμε τον εαυτό μας ότι οι αδυναμίες αυτές δεν υπάρχουν...» Και τέλος: «Τυφλωμένοι από τον έρωτα μας, φερόμασταν, στην ουσία, σαν σκλάβοι» (η υπογράμμιση είναι του Λένιν).⁽⁹⁾

Μία ορολογία λοιπόν που δεν ανήκει απλώς στον έρωτα αλλά επί πλέον και στον ρομαντικό έρωτα. Ρομαντικό είναι πράγματι το φυσικό σκηνικό που ο Λένιν έστησε τριγύρω: «Προηγουμένως, σε ανεπίσημη συζήτηση μας για τον Μπόμπο (το θράδυ, την ώρα που κάναμε περίπατο στο δάσος, ο Πλεχάνωφ, ο Αρσένιεφ, η Β.Ι. κι εγώ)». Σε μία παρατήρηση του Πλεχάνωφ, ο Λένιν είχε «συγκινηθεί» («Αυτό τότε με είχε συγκινήσει πολύ»)⁽¹⁰⁾. Αφού όμως ξέσπασε η διαφωνία, τα ρομαντικά στοιχεία φαίνονται πια να εξουσιάζουν: «Περπατούσαμε ως αργά το θράδυ από την μια άκρη του μικρού μας χωριού ως την άλλη, η νύχτα ήταν αρκετά σκοτεινή. Ολόγυρα είχε ξεσπάσει η καταιγίδα και άστραφτε».⁽¹¹⁾ «Φοβάμαι μάλιστα –έλεγε την παραμονή ο Αρσένιεφ– φοβάμαι πολύ σοβαρά, μήπως (η Βέρα Ζασούλιτς) αυτοκτονήσει...», «Λές και μας καταράστηκαν!»⁽¹²⁾

Το ρομαντικό σκηνικό, το κατασκότεινο θράδυ, οι αστραπές, η καταιγίδα, η κατάρα, η κηδεία, η αυτοκτονία, επιφέρουν και τις σχετικές παρομοιάσεις: «Κι έξαφνα ξέσπασε ανεμιοστρόβιλος, κι ήρθε το τέλος». «Λες και πάμε σε κηδεία»⁽¹³⁾, «η βαριά ατμόσφαιρα ξέσπασε σε καταιγίδα»,⁽¹⁴⁾ «με σφιγμένα χείλια και διαβολική κρυάδα στην ψυχή»,⁽¹⁵⁾ «καθόταν αμίλητος, πιο σκυθρωπός κι από τα σύννεφα».⁽¹⁶⁾

«Ώστε δεν πρόκειται για άσχημο όνειρο, αλλά πραγματικότητα;»⁽¹⁷⁾ διερωτάται ο Λένιν όταν ανακαλύπτει ότι «ένας τέτοιος ειλικρινής σεβασμός κι εκτίμηση, *veneration*»⁽¹⁸⁾ μετατράπηκαν σε μία ημέρα σε «τόση κακία», ή καλύτερα σε κάτι που μοιάζει με διακοπή των σχέσεων.⁽¹⁹⁾

Σαν σε όνειρο, μια σειρά ολόκληρη από λεπτομέρειες φορτίζονται με ιδιαίτερη σημασία: «τον ξεπροβοδίσαμε ως το θαλάσσι»⁽²⁰⁾ «μου ανοίγει ο Γ.Β. (Πλεχάνωφ) και μου δίνει το χέρι με ένα κάπως παράξενο χαμόγελο»,⁽²¹⁾ «μόλις κατεθήκαμε από το θαλάσσι και μείναμε μόνοι...»,⁽²²⁾ «αφού πλύθηκα και ντύθηκα, μπαίνω στο δωμάτιο του Αρσένιεφ και τον βρίσκω να νίβεται εκείνη τη στιγμή»,⁽²³⁾ «φύγαμε, πήγαμε και γευματίσαμε, στείλαμε μερικά γράμματα στη Γερμανία»,⁽²⁴⁾ «γυρίζουμε στο δωμάτιο και καθόμαστε».⁽²⁵⁾

Στην πεζογραφία αυτές οι «ρεαλιστικές» λεπτομέρειες αποσκοπούν να αποδώσουν στην αφήγηση, στην «επινόηση», μια απόχρωση πραγματικότητας κι αληθοφάνειας, να κάνουν τον αναγνώστη να συμμετάσχει, να αιχμαλωτίσουν το βλέμμα του.

Αυτός όμως ο ρεαλιστικός και αληθοφανής σκοπός διαφεύδεται σ' ένα ορισμένο σημείο του κειμένου. Σύμφωνα με τον Λένιν επρόκειτο για μια «κατάρρευση», ο ίδιος αισθάνθηκε «προσβεβλημένος και πικραμένος», σχεδόν ξέσπασε σε δάκρυα στην «κηδεία», στον θάνατο «ενός αγαπημένου προσώπου» που δεν μπορείς ακόμη και «να το πιστέψεις».⁽²⁶⁾ Αλλά μια εβδομάδα ύστερα από την σύγκρουση με τον Πλεχάνωφ, το γεγονός αυτό φαίνεται τόσο μακρινό: «Σήμερα έχουμε 2 του Σεπτέμβρη και είναι Κυριακή. Ώστε αυτό συνέβηκε μόνο πριν από μια εβδομάδα!!! Κι εμένα μου φαίνεται

σαν να πέρασε χρόνος! Τόσο μακρινά φαίνονται κιόλας αυτά!»⁽²⁷⁾ Πιο κάτω, όταν το κείμενο κοντεύει να τελειώσει: «Όσο περισσότερο απομακρυνόμασταν από την παραπάνω Ιστορία, αρχίζαμε να την βλέπουμε πιο ήρεμα» και ο Λένιν προσθέτει ότι «ακόμα από το δρόμο, στο βαγόνι του τραίνου» στο ταξίδι της επιστροφής, είχε αρχίσει να γράφει ένα σχέδιο για τις επίσημες σχέσεις μεταξύ των συντακτών («εμείς») και των συνεργατών (ο Πλεχάνωφ και η ομάδα του χειραφέτησης της Εργασίας). Το «δράμα» λοιπόν διήρκεσε λίγο. Αλλά επρόκειτο για ένα πραγματικό δράμα;

«Πώς παρά λίγο να έσθηνε η Ίσκρα» είναι ένα λογοπαίγνιο μεταξύ της σημασίας της λέξης «ίσκρα» «σπίθα», και του τίτλου του περιοδικού που επρόκειτο να κυκλοφορήσει. Σ' αυτό το παιχνίδι ο Λένιν επιστρέφει στην τελευταία φράση του κειμένου: «Η Ίσκρα άρχισε να δίνει ελπίδες ότι θ' ανάψει και πάλι.»⁽²⁸⁾

Στις τρεις κατηγορίες που εντοπίζει ο Φρόντ στο «Υποσυνείδητο και το Χιουμοριστικό Πνεύμα» αυτό το λογοπαίγνιο του Λένιν θα συμπεριλαμβανόταν στην κατηγορία «διπλό νόημα με υπαινιγμό».⁽²⁹⁾ Το πρόσωπο που ο Λένιν θέλει να πλήξει ήδη από τον τίτλο είναι αυτός που ήθελε «να σθήσει την σπίθα». Κι ο τίτλος εμπεριέχει την τελευταία φράση του κειμένου που αναφέραμε πιο πάνω. Ή μάλλον, έχει μια κάποια αξία σαν αστειολόγημα μόνο εφόσον η «σπίθα» στο τέλος δεν έσθηνε.

Ο Πλεχάνωφ, αυτός ο ιδεώδης, σοφός και ευεργετικός–και γέρος–πατέρας θα έπρεπε, κατά την αντίληψη του Λένιν, να επωμιστεί μία θετή πατρότητα. Ακόμη περισσότερο θα έπρεπε να βοηθήσει τον Λένιν να γεννήσει έναν γιο κατ' εικόνα και ομοίωση του (του Λένιν). Αυτό δεν σημαίνει μήπως ότι υπήρχε ευθύς εξ αρχής ένα σχέδιο συνταξιοδότησης του Πλεχάνωφ; Διαγράφοντας ο Λένιν το πρόγραμμα του για την Ίσκρα δεν είχε ήδη αποδώσει στον «γέρο» Πλεχάνωφ μία τιμητική, και μόνον τιμητική, θέση;

Όλες οι παρατηρήσεις που έγιναν προηγουμένως– η «ρομαντική» υπερβολή στις εκφράσεις αγάπης, η οικοδόμηση ενός επίσης ρομαντικού σκηνικού, η χρήση παρομοιώσεων σε γεωμετρική αντιστοιχία με αυτό το σκηνικό, η αναφορά λεπτομερειών που αποδίδουν αληθοφάνεια στην αφήγηση –οδηγούν σ' αυτή την κατάληξη: Ο Λένιν φαίνεται να προσπαθεί με όλα αυτά τα μέσα να πιστέψει στην «πραγματικότητα» του δράματος του. Ήδη από καιρό έχει σκοτώσει μέσα του τον Πλεχάνωφ σαν πατέρα κι έχει βάλει στη θέση του τον εαυτό του. Αισθάνεται όμως την ανάγκη μιας καθυσύχασης: φταίει λοιπόν ο Πλεχάνωφ. Πρέπει ο σοφός κι ευεργετικός πατέρας να φανεί αυταρχικός «η συμμετοχή του στην σύνταξη ισοδυναμεί απόλυτα με τη μονοκρατορία του σ' αυτήν»⁽³⁰⁾, «Η ομάδα Χειραφέτησης της Εργασίας όπου αυτός είναι δικτάτορας»⁽³¹⁾, ψεύτης «για μένα αυτό ήταν χτυπητή εκδήλωση ανειλικρίνειας»⁽³²⁾, υβριστικός ή ακόμη χειρότερα *αποκρουστικός* (υπογραμμισμένο στο κείμενο)⁽³³⁾. Με αυτόν τον τρόπο, «το ίνδαλμα κατέρρευσε και εμείς το τσαλαπατούσαμε με ηδονή σαν γκρεμισμένο είδωλο».⁽³⁴⁾

Αφού γκρεμίστηκε –με πλήρη συνείδηση κι αιτιολόγηση– το «είδωλο», ο Λένιν βγάζει τα συμπεράσματα του και θεωρεί ότι εξόρκισε για πάντα όχι το «είδωλό» αλλά τον πραγματικό Πλεχάνωφ. Υπαγορεύει και επιβάλλει τους όρους του για την «Ίσκρα», καταφέρνει να πάρει με το μέρος του τον «γέρο» τουλάχιστον μέχρι το 11 συνέδριο του Εργατικού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος Ρωσίας (το 1903)⁽³⁵⁾, αλλά εκεί σταματά. Λίγο μετά το συνέδριο, ο Πλεχάνωφ συμμάχησε με τη μειοψηφία, τους Μενσεβίκους, απόσπασε (από το 52 τεύχος) την «Ίσκρα» από τον Λένιν και δημοσίευσε εκεί μία σκληρή επίθεση εναντίον του «Τι να κάνουμε;». Ένα άρθρο στο

οποίο επιστρέφει εκ νέου στον πατρικό ρόλο του: «Δεν μας έμενε παρά να υποδεχτούμε στις αγκάλες μας το γιο που κάποτε ήταν ρωμαλέος στην θεωρία», ή ακόμη «κι εγώ υπερέβαλα και δικαιολόγησα υπέρμετρα τον Λένιν. Συχνά μιλούσα όπως οι νταντάδες μιλούν στα άτακτα παιδιά...»⁽³⁶⁾

Η απώλεια της «Ίσκρα» ήταν για τον Λένιν μία πραγματική τραγωδία, στην οποία ο ίδιος αναφέρθηκε συχνότατα και με όλους τους τόνους. Ύστερα από το 1903 ο Λένιν έδωσε για την «Ίσκρα» μία πραγματική μάχη κι όχι καλυμμένη πίσω απ' τα πέπλα των φαντασιώσεων.

Για την –καθ' ολοκλήρου προσωπική– τραγωδία του θανάτου της Αρμάν, ο Λένιν αντίθετα σιώπησε. Ίσως γιατί αυτή τη φορά «τα δάκρυα που συγκρατούσε με πόνο» ήταν πραγματική οδύνη σε μία πραγματική κηδεία.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

- (1) Η περιγραφή είναι της Αγγελικής Μπαλαμπάνωφ, στο Fischer, L., *Vita Di Lenin, il Saggiatore*, 1967, τόμος, I, σελ. 131
- (2) Λένιν, Β.Ι., «Πώς παρά λίγο να έσθηνε η Ίσκρα», *Άπαντα*, τόμος IV, εκδ. «Σύγχρονη Εποχή», Αθήνα, 1977, σελ. 352
- (3) Οπ.π. σελ. 351
- (4) Οπ.π. σελ. 350
- (5) Θα φανεί αργότερα με το *Τι να κάνουμε*; του 1902
- (6) Λένιν, Β.Ι., «Πώς παρά λίγο να έσθηνε η Ίσκρα», οπ.π., σελ. 349
- (7) Οπ.π. σελ. 347
- (8) Οπ.π. σελ. 350
- (9) Ibidem
- (10) Οπ.π. σελ. 345
- (11) Οπ.π. σελ. 348
- (12) Οπ.π. σελ. 351
- (13) Ibidem
- (14) Οπ.π. σελ. 348
- (15) Οπ.π. σελ. 352
- (16) Οπ.π. σελ. 346
- (17) Οπ.π. σελ. 352
- (18) Οπ.π. σελ. 348
- (19) Οπ.π. σελ. 352
- (20) Οπ.π. σελ. 346
- (21) Ibidem
- (22) Οπ.π. σελ. 348
- (23) Οπ.π. σελ. 351
- (24) Οπ.π. σελ. 352
- (25) Ibidem
- (26) Οπ.π. σελ. 351
- (27) Οπ.π. σελ. 346
- (28) Οπ.π. σελ. 357
- (29) Φρόντ, Σ. Η ψυχολογική ερμηνεία του χιουμοριστικού πνεύματος, στο *Ψυχολογία σεξουαλική-χιούμορ*, «Εγκυκλοπαιδικές Εκδόσεις», Αθήνα, 1961, σελ. 39
- (30) Λένιν, Β.Ι., «Πώς παρά λίγο να έσθηνε η Ίσκρα», οπ.π., σελ. 349

(31) Οπ.π. σελ. 349

(32) Οπ.π. σελ. 345

(33) Οπ.π. σελ. 349

(34) Ibidem

(35) Βλ. *Ιστορία του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης*, εκδ. «Κάδμος», Αθήνα 1959, σελ. 71

(36) Fischer, L., οπ.π. σελ. 13